

10 דקות של עיון – מפסח לעצרת

א. העומר והחדש – קציר העם בארצו (א)

הרב ישי אנגלמן

שלום וברוכים הבאה לסדרה חדשה בעשר דקות של עיון בענייני מועדים, בה נעסוק בעניינים הנוגעים לזמן ספירת העומר, ממחרת השבת, מחרת יום טוב ראשון של פסח, ועד ליום החמישים, יום קרבן שתי הלחם. בשני הפרקים הראשונים נעסוק באיסור חדש ומצוות קרבן העומר, שהציווי עליהם נאמר במסגרת פרשת המועדות שבספר ויקרא:

כִּי־תֵבְאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רִאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן: (יא) וְהִנִּיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי ה' לְרִצְוֹנְכֶם מִמַּחֲרַת הַשִּׁבְעָה יַנִּיפְנֹה הַכֹּהֵן:

(ויקרא כג, י-יא)

בהמשך הפסוקים (יד) נאמר גם איסור אכילה מהתבואה החדשה:

וְלַחֵם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הַבִּיאְכֶם אֶת־קֶרְבַּן אֶל־לֵהִיכֶם חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם:

התורה תולה את איסור האכילה מהתבואה החדשה, המכונה 'איסור חדש' בשני גורמים שונים – 'עד עצם היום הזה', יום ט"ז בניסן לפי פרשנותם של חז"ל, וגם 'עד הביאכם את קרבן א-להיכם', קרבן העומר. יש כאן שאלה מאוד מעניינת, במה בדיוק תלוי האיסור? בזמן, בתאריך של ממחרת השבת, או בקרבן העומר? שאלה זו עומדת במרכז של מחלוקת תנאים ואמוראים במסכת מנחות (סח, א) שנחלקו האם איסור חדש הותר משהאיר המזרח, בבוקר יום ט"ז בניסן, או רק בזמן הקרבת העומר, ומה הדין בזמן הזה שאין קרבן העומר – האם איסור חדש מותר מיד בבוקר, או רק בסימו של היום, והאם הזמנים השונים הם מן התורה או מדרבנן. הגר"ד סולובייצ'יק בשיעוריו למסכת סוכה (מא, א) תולה בשאלה זו מחלוקת ראשונים נוספת: האם לשיטה הסוברת שהעומר מותר מיד משהאיר המזרח' הכוונה היא להנץ החמה, כמו כל המצוות התלויות ביום שזמנן לכתחילה הוא מהנץ החמה, כמו שמבואר במשנה בסוף פרק שני במגילה, או שמא כאן הדין הוא כדין קרבנות המקדש שזמנן הוא משעלה עמוד השחר. לדעת הגר"ד, המחלוקת תלויה בשאלה האם 'היום עצמו מתיר', או שמא 'תחילת זמן ההקרבה' הוא זה שמתיר. אגב, בירושלמי בריש חלה מובאת שיטה של ר' יוחנן, שאכן 'האיר המזרח' הוא זה שמתיר, אך יש צורך להמתין זמן מועט, 'זמן הבאה', זמן שבו ניתן להספיק כבר להקריב את קרבן העומר. יש מקום להרחיב בשאלת יסוד המחלוקת: העמדה שהאיסור תלוי בהקרבת העומר בפועל מובנת מאוד, והיא מזכירה לנו מצוות 'ראשית' אחרות שבהן דבר מסוים נאסר עד לזמן שבו הראשית שבו, עולה כקודש לה', כמו לדוגמה בתרומה, נטע רבעי ועוד. אך מה משמעותו של איסור חדש אם הוא תלוי בזמן מסוים, האיר המזרח של יום ט"ז בניסן ולא

כל הזכויות שמורות ©

בעצם הקרבת הקרבן? השיטה הזו עשויה להוביל למחשבה שאיסור חדש, לא תלוי רק במצווה החיובית של קרבן העומר, אלא למערכת רחבה יותר שמתחילה בט"ז בניסן, שאולי נכון למקם גם את איסור חדש וגם את קרבן העומר – בתוכה. ט"ז בניסן הוא זמן תחילת הקציר בארץ ישראל, 'כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה', ועד לזמן זה, הקצירה והאכילה מתבואת הארץ אסורה, והיא מוגדרת כאכילה פרטית המנותקת מהקצירה הרחבה יותר של ארץ ישראל. הקציר בארץ ישראל מוגדר כקציר לאומי כללי, והוא נפתח בקציר השעורים למטרת קרבן העומר, ומחוץ למסגרתו אסורה כל קצירת תבואה פרטית, קל וחומר – אכילה מהתבואה, שלא הותרה אלא בתוך המסגרת הרחבה יותר של הקציר, שראשיתו גם עולה לה'.

מכל מקום, הלכה למעשה פסק הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (י, ב) שהחדש אסור גם בזמן הזה, שאין בו קרבן העומר, מן התורה, במשך כל יום ט"ז בניסן. אנחנו מזהים כאן פער מסוים בין איסור חדש שעדיין קיים מן התורה למרות שבפועל – אין קרבן העומר – דבר שעשוי ללמד שוב על כך שאיסור חדש לא תלוי ישירות בקרבן העומר ובמצווה להביא את ראשית התבואה אל המקדש, אלא הוא תלוי בתאריך. ובאמת, יש מהאחרונים, וביניהם הרש"ש, שדייקו כך מלשון המשנה בפרק עשירי במנחות שיש לה מקבילה גם בתחילת מסכת חלה, אלא שאלו חילקו בנקודה זו בין איסור אכילת חדש לקצירת חדש: המשנה אומרת שחמשת מיני דגן "אסורים בחדש מלפני הפסח ומלקצור מלפני העומר". איסור חדש, האכילה מהתבואה החדשה, הוא 'עד הפסח', ואיסור הקצירה 'עד העומר'. אמנם כבר בירושלמי הובאה גם גרסה אחרת למשנה, אך ככל הנראה הגרסה שלפנינו היא המדויקת יותר (וזו גם גרסת הרמב"ם בפירוש המשנה). לדעת הרש"ש (מנחות ע, א) המשנה רומזת לכך שהלכה למעשה איסור חדש לא תלוי בעומר, בקרבן העומר, אלא 'בפסח', בזמן של ט"ז בניסן שחל בפסח. לעומת זאת, הרש"ש מוכיח מלשון המשנה שאיסור קצירה אכן תלוי בעומר – ובזמן הזה שאין עומר אין איסור קצירה. ובאמת, בתורה לא מצינו איסור ממש על קצירה, אלא קביעה הלכתית שעומר ראשית קצירכם, יעלה לקרבן. קצירה קודם העומר, אינה אסורה מצד עצמה, אלא פוגעת בהיות קרבן העומר 'קרבן ראשית', וממילא בזמן שאין קרבן עומר, אין איסור קצירה, זאת לעומת איסור חדש שיש לו משמעות עצמאית, והוא תלוי בזמן ולא בקרבן, וקיים כאמור מדאורייתא, גם בזמן הזה.

מעניין שאת הפער בין איסור חדש לבין מצוות קרבן העומר אנו מוצאים בהלכה נוספת. במשנה בסוף מסכת ערלה מבואר שאיסור חדש קיים גם בחוצה לארץ, ובשאלה זו גם נחלקו תנאים במסכת קידושין (לז, א) והאמוראים במסכת מנחות (סח, ב). המחלוקת תלויה בשאלה כיצד לפרש את המילים 'כי תבואו אל הארץ' שבתחילת הפרשייה, האם יש ללמוד מכאן שהאיסור הוא רק 'בארץ', או שמא יש ללמוד ממה שנאמר בסוף הפרשייה 'בכל מושבותיכם', שהאיסור נאמר גם בחוצה לארץ, ומשמעות 'כי תבואו אל הארץ' אינה להגביל את המקום בו חל האיסור אלא את הזמן – לא נאסרו בחדש עד שנכנסו לארץ, ומשנכנסו נאסרו גם בחוצה לארץ (מנחות פד, א). אלא שכאן יש נקודה מעניינת: במשנה במנחות בתחילת פרק 'כל קרבנות הציבור' מבואר שכל הקרבנות וכל המנחות כולן באות בין מהארץ ובין מחוצה לארץ מלבד מנחת העומר וקרבן שתי הלחם, שבאים דווקא מהארץ. הגמרא אומרת שר' יוסי בר' יהודה חולק על המשנה, וסובר שניתן להביא את קרבן העומר גם

מחוצה לארץ, ומקשרת את זה לשיטה שחדש אסור גם בחוצה לארץ. אולם הלכה למעשה פוסק הרמב"ם (תמידים ומוספים ז, ה, וכן ח, ב) כשיטת המשנה: "אין מביאים מנחה זו אלא מארץ ישראל" על אף שכפי שראינו הוא פסק שאיסור חדש קיים גם בחוצה לארץ. כנראה שהרמב"ם למד שר' יוסי בר' יהודה הסובר שניתן להביא את קרבן העומר מחוצה לארץ, ודאי סובר כשיטה שאיסור חדש הוא גם בחו"ל, כיוון שלא ייתכן שניתן להביא את העומר ממקום שאיסור חדש לא נוהג בו. אך אין זה אומר שכל מקום שאיסור חדש נוהג בו, ניתן להביא ממנו את העומר, ולהלכה – איסור חדש חל בחוצה לארץ, על אף שאת העומר מביאים רק מתבואת הארץ, וגם כאן ניתן להבין שאיסור חדש קשור ביסודו למערכת רחבה יותר, שאינה תלויה ישירות רק במצווה החיובית של העומר.

למעשה נראה שניתן להסביר אחרת את שני הפערים שראינו בין איסור חדש למצוות העומר, הסבר שעולה גם מדברי הרמב"ן על הפרשייה (ויקרא כג, כח): נראה שאכן איסור חדש כן תלוי במצוות העומר, וכמו שעולה יותר מפשט התורה, בה איסור חדש הוא נספח למצוות העומר, ומותנה לא רק ב"עד עצם היום הזה", אלא גם ב"עד הביאכם את קרבן א-להיכם". זו גם הסיבה שבזמן המקדש איסור חדש פוקע – הלכה למעשה – עם הקרבת העומר, ואין צורך להמתין עד סוף ט"ז בניסן. אלא שלהלכה אנחנו נוקטים שאיסור חדש נוהג גם בזמן הזה, כיוון שאנחנו לומדים מהמילים "עד עצם היום הזה" שהתורה קבעה כאן איסור מוחלט, גם בזמן הזה, התלוי **בזמן** שבו **ראוי** להקריב את קרבן העומר. משמעות הדברים היא שהמתנה מאכילת החדש עד זמן קרבן העומר מייצגת איזה שהוא **רעיון**, לפיו האדם לא אוכל אכילה פרטית המנותקת מהקציר הכללי שראשיתו עולה לה', וגם בזמן הזה שלא מעלים בפועל את ראשית הקציר לה', האדם לא אוכל עד שעובר **הזמן הראוי להעלאתה**. כך גם ניתן להבין את משמעות קיומו של האיסור גם בחוצה לארץ, על אף שאת הראשית מעלים דווקא מתבואת ארץ ישראל: גם יהודי בחוצה לארץ לא אוכל מהתבואה עד שמגיע זמן העלאת הראשית לה', אלא שהעלאת הראשית נעשית דווקא מתבואת ארץ ישראל, ממנה ניתן להביא את הקציר הראשון המייצג את 'קציר הארץ', הקציר של עם ישראל בארץ ישראל. בפרק הבא נרחיב יותר במשמעות הייחודית של קציר ארץ ישראל ביחס למצוות העומר.